

adıyla bilinen anonim sarf kitabına 1137'de (1725) yazdığı şerhtir. Emsile-yi muhtelifenin tamamına, emsile-yi muttarideye ise kısmen temas eden eserin Adem Gerlegiz yüksek lisans çalışması olarak edisyon kritiğini yapmıştır (2008, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 3. *Şerhu'l-Binâ*² (Süleymaniye Ktp., Antalya-Tekelioğlu, nr. 542/2). *Binâ'ü'l-ef'âl*'in şerhidir. Otuz beş babın özelliklerinin ele alındığı bu çalışmayı da Semra Gökdoğan yüksek lisans çalışması olarak tahkik etmiştir (2008, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 4. *er-Risâle fi fi'li't-ta'accüb*. İki varaklık bu risâle 1130'da (1718) telif edilmiştir. Adem Gerlegiz, ta'accüb fiilinin kıyasî sîgalarına dair tartışmaları ele alan eseri *Şerhu'l-Emsile* ile birlikte neşre hazırlamıştır.

Nahiv. 1. Zübdetü'l-i'râb (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 961). Birgivi'nin *İzhârü'l-esrâr*'ının mu'ribidir. 1122'de (1710) yazılan bu şerhin Kuyucaklı'nın ilk kitabı olması muhtemeldir. Genellikle eserlerinde önceki teliflerine atıfta bulunan müellifin bu şerhinde bu türden bir atıf yapmaması da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Zeynizâde, *Hallü es-rârî'l-aşyâr 'alâ i'râbi İzhârî'l-esrâr* adlı eserinde (Âtıf Efendi Ktp., nr. 2596,

vr. 9^a) kendisinden önce *İzhâr'a* mu'rib yazmış olan Kuyucaklı'nın eserini müellif adı zikretmeden "birinci mu'rib" diyerek eleştirmektedir. Zeynizâde'nin eleştirdiği kişinin Kuyucaklı olduğu hâmişte "المعرب الأول الشيخ عبد الله قيو جني القائل" şeklinde belirtilmekte ve Zeynizâde'nin tenkit ettiği görüşün müellife aidiyeti onun *Zübdetü'l-i'râb*'ında da tesbit edilmektedir. 2. *Mu'rib-i 'Avâmil-i Cedide*. Birgivi'ye ait eserin mu'ribidir. Müellifin bir isim vermediği eser Arapça olmakla birlikte yazma nüshalarda Osmanlıca terkiplerle kayıtlıdır. Kuyucaklı *el-'Avâmil*'i i'râb ederken bazı şerhler de yapmıştır. Mehmet Faruk Çiftçi eseri yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlamıştır (2008, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 3. *Esmârü'l-havâşi ve ş-şürûh* (Süleymaniye Ktp., Giresun Yazmaları, nr. 128). Abdurrahman-ı Câmî'nin *Molla Câmî* adıyla bilinen *el-Fevâ'idü'z-zîyâ'iyye*'sinin hâşiyesi olup 1133'te (1721) tamamlanmıştır. Öte yandan *Rûhu's-şürûh* ve *Şerhu'l-Emsile-ti'l-fazliyye* yanlışlıkla Kuyucaklı'ya nisbet edilmiştir. Müellifin *Ezherü's-şürûh*'unun bazı nüshaları kütüphanelerde *Rûhu's-şürûh* adıyla kayıtlıdır. *Şerhu'l-fazile min-e's-sarf* ise Birgivi'nin kendi eseri olan

el-Emsiletü'l-fazliyye üzerine şerhidir. Yine yanlışlıkla Kuyucaklı'ya nisbet edilen bu eserin nüshası Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi'nde mevcuttur (nr. 1381/6).

BİBLİYOGRAFYA :

Brockelmann, *GAL*, II, 632; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 294; Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyatı Târîhi (XVI-XVII. Asırlar)*, İstanbul 2007, II, 240; Mehmet Faruk Çiftçi, *Kuyucaklı Abdullah b. Muhammed el-Aydî'nin Mu'rib-i Avâmil-i Cedide Adlı Eserinin Tahkiki* (yüksek lisans tezi, 2008), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 11; Mehmet Emin Yağcı, *Kuyucaklı Abdullah Efendi ve Ezherü's-şurûh Adlı Eseri: İnceleme ve Tahkik* (doktora tezi, 2013), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 21-36, 46-47, 65-70; Ahmet Turan Arslan, "Zeynizâde Hüseyin Efendi", *DLA*, XLIV, 372.

MEHMET EMİN YAĞCI

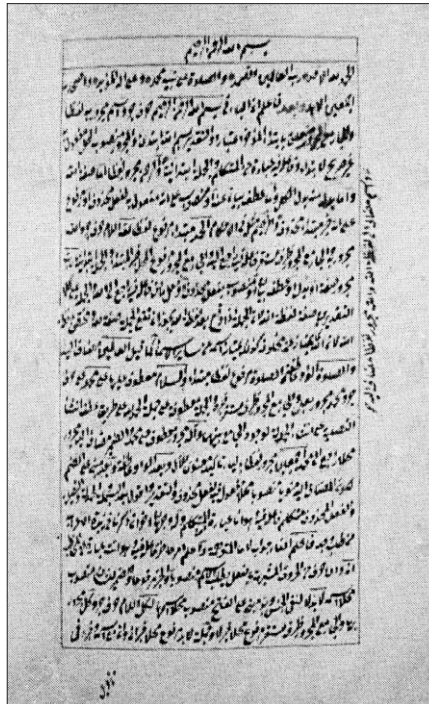
KÜÇÜK HÜSEYİN EFENDİ

(1832-1930)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

Haziran 1832'de Ankara Arslanbey mahallesinde doğdu. Asıl adı Hüseyin Hüs-nü'dür. Çok kısa boylu olduğu için Küçük Hüseyin diye tanınır. Babası Gökmenoğulları'ndan Katırcı Ali Abdullah Efendi mahallî yetkililerce zorla çalıştırıldığından valiyeye şikâyetle bulunmuş, bir sonuç alamayınca Ankara'dan ayrılıp Mihaliç'e yerleşmiştir. Bu sırada on iki-on üç yaşlarında olan Küçük Hüseyin Efendi, bir süre sonra babası vefat edince İstanbul'a gidip Saraçhane semtinde Mevlevî tarikatına mensup bir saraç ustasına çıraklık yapmaya başladı. Bir yandan da sabahları Süleymaniye Camii'ndeki derslere devam etti. Bir süre tütün doldurma atölyesinde çalıştı. Bu arada Fatih Çarşamba'da bulunan Murad Molla Dergâhı'nda tasavvufi muhitte tanıştı. Ardından adını duyduğu Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Hacı Feyzullah Efendi'ye intisap etmek istedi. Hüseyin Vassâf'ın naklettiğine göre karnında oluşan şişlik tedavilere rağmen bir türlü düzelmeyince bir dostunun tavsiyesiyle duasını almak için Feyzullah Efendi'ye başvuran Küçük Hüseyin Efendi'nin talebi iki defa reddedildi, üçüncü başvurusunda, şeyhin, "Oğlum, bu karnınızdaki şiş geçer, ancak bize intisap etmelisiniz, yoksa biz üfürükçü takımından değiliz" demesi üzerine kendisine intisap etti (1859). Feyzullah Efendi kısa bir süre sonra Kuleli Vak'ası yüzünden Midilli'ye sürgün edilince Dağıstanlı Hacı Mûsâ ve Mühtedi Cevdet efendilerden ders alarak kendini yetiştirmeye çalıştı. Bir ara Midilli'ye de gitti, mürşidi affedilip İstanbul'a

Kuyucaklı Abdullah Efendi'nin *Mu'rib-i 'Avâmil-i Cedide* adlı eserinin ilk iki sayfası (Ankara Milli Kütüphane, Adana İl Kütüphanesi Koleksiyonu, nr. 440)

dönünce ona hizmete devam etti. Feyzullah Efendi'nin ölümünün (1876) ardından halifelerinden Mehmed Nûri Efendi'ye (ö. 1885), onun ardından şeyhinin diğer halifesi Hasan Visâli Efendi'ye (ö. 1902) intisap etti. Onun vefatıyla da kendisi irşad postuna oturdu.

Silivrikapı Bâlâ Mektebi ile Kocamustafapaşa Mahalle Mektebi'nde kalfalık ve Gülhane Askerî Ambarı Esvap eminliği yapan Küçük Hüseyin Efendi 1907'den sonra dostlarının isteği üzerine kendini tamamen irşad faaliyetlerine verdi. Kocamustafapaşa'da Nûh Efendi Medresesi'nin bevvalığı üzerinde olduğu için bu mekânı dergâh edindi. Nakşibendî-Hâlidî usulünü icra etmekle beraber zikir meclisleri müntesip olmayanlara da açık olduğundan meclislere daha geniş bir kitleye hitap etti. Hüseyin Vassâf'ın bildirdiğine göre 1924 yılı itibarıyla yirmi üç halifesi vardı. Dört defa evlenmiş, ancak çocuğu olmamıştır. 14 Mart 1930 tarihinde doksan sekiz yaşında vefat etti, Eyüp Gümüşsuyu Mezarlığı'na ikinci şeyhi Mehmed Nûri Efendi'nin yanına defnedildi. Muhiplerinden Mareşal Fevzi Çakmak da onun yanına defnedilmiştir. Seyyid Yâkub Kâşgarî Han'ın oğlu bestekâr Abdülkadir Töre ondan feyiz alan önemli şahsiyetlerdendir. Müridlerinden Mehmed Emin Paşa'nın kendisi hakkında yazdığı, "Pertev-i nûr-ı Hudâ'sın yâ Hüseyin-i Nakşibend" mısraıyla başlayan şiiri Abdülkadir Töre tarafından bestelenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz), İstanbul 2006, II, 327-330; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 28; İbrahim Ekrem Eyyubî (Ekrem Ark), *Mevlânâ Küçük Hüseyin Efendi* (haz. Abdülkadir Akçiçek), İstanbul 1988; Abdullah Muradoğlu, *Öldüren Sır*, İstanbul 2001, s. 13, 16, 31; Mustafa Kara, *Buhara Bursa Bosna: Şehirler-Süfiler-Tekkeler*, İstanbul 2012, s. 415-416, 526.

MUSTAFA KARA

KÜÇÜKALIOĞULLARI

Hatay, Dörtöl ve Payas kesiminde ortaya çıkan bir âyan ailesi.

Ailenin menşei yörede yoğun biçimde yerleşmiş bulunan Ulaşlı oymağına dayanır. Bölgeyi dolaşan tarihçi Ahmed Cevdet Paşa onların Rışvan aşiretinden olduklarını yazar. Ünlü şair Dadaloğlu ise aileyi Özer İli beyleri olan Özeroğulları'na bağlar. Aileye adını veren Küçük Ali hakkında ilk bilgi 1760 yılına aittir. Bu tarihte Küçük Ali'nin Üveysoğlu İbrâhim ile birlikte bir cinayete

kariştiği anlaşılmaktadır. Küçük Ali'nin adı, bundan sonra da Çobanoğlu Abdullah ile birlikte Payas'ta giriştikleri bazı kanunsuz hareketler dolayısıyla sık sık geçecektir. 1763'te Küçük Ali ve yandaşları, Üzeyir sancak beyi Üveyszâde Mûsâ Bey'in Payas'taki Sokullu Vakfı'nın yöneticiliğine tayinini hiçe sayarak vakıf mallarını toplamaya devam ettiler. Halep'e giden ipek kervanından 15 yük ipeğin çalınması üzerine sancak beyi Mûsâ Bey ile Çobanoğlu Abdullah Bey'in durumları sarsılınca Küçük Ali'nin devlet katında itibarı arttı. Halep Valisi Azmzâde Mehmed Paşa 15 yük ipeği Üveysoğlu Mûsâ'dan istediğinde Mûsâ inkâr ederek bütün mallarını alıp Kürd dağına kaçtı. Hemen sonra 1767'de Üveysoğulları Küçükaliogulları'na yenilerek siyaset sahnesinden çekildi ve Küçükaliogulları'ndan Halil Bey'in ismi öne çıkmaya başladı.

Halil Bey'e kaynaklarda Küçükalioglu Halil Bey denilmesine rağmen babasının gerçekten Küçük Ali olduğuna dair kesin bilgi yoktur. Halil Bey'in adı ilk defa 1778 tarihli bir belgede geçmektedir. Buna göre Küçükalioglu Halil ve yandaşları Şam ve Halep tüccarını haraca bağlamışlardı. Bunu önlemek için Karaman Valisi Süleyman Paşa görevlendirildiyse de onun âni ölümü üzerine bir sonuç çıkmadı. Payas yolu evvelkinden daha kötü bir hale geldiğinden tüccarlar, Süveydiye (Samandağı) İskeleyi'nden gemilere binip Adana'nın Karataş (Ayas) İskeleyi'ne çıkıyorlardı. Buna karşılık Halil Bey bulduğu kayıklarla tüccar kafilesini basmış ve mallarını yağmalamıştı. Devlet alacaklarını toplamak için gönderilen ve 1785'te Halep'ten dönerken Süveydiye-Karataş deniz yolunu kullanmak zorunda kalan Hasan Efendi'nin raporuna göre Payas'ta Küçükalioglu Halil Bey, Beylan / Belen'de Abdurrahman Paşa, Kurtkulağı Kervansarayı'nda Hasanpaşazâde Hacı Ali Bey "hükümet" etmekteydi. Ayrıca o sıralarda Fransız tüccarlarının kervanı soyulmuştu. Payas ve Beylan'daki menzillerde menzil begiri bulunmuyordu.

Halil Bey'in üzerine 1786'da Halep Valisi Mustafa Paşa gönderildi. Yardımcılıklarına da A'zâz ve Kilis Voyvodası Daltabanzâde, Beylanlı Abdurrahman Paşa ve Üzeyir Beyi İmam Ağa ile Adana mütesellimi Hasanpaşazâde Abdullah Bey (Paşa) getirildi. Halil Bey, Amanoslar'da yaşayan Çobanoğlu Haco (Hacı) Bey'e sığındı. Hükümet kuvvetlerine denizden de birkaç gemi gönderilerek destek sağlandı. Adana'nın yeni valisi Azmzâde Yûsuf Paşa da bu harekâta katıldı. Kilis Voyvodası Daltabanzâde, dağ

yolundan yetişip küçük bir çatışmanın ardından Halil Bey'i kaçırmaya mecbur bıraktı, hatta onun sığındığı Karbeyaz Kulesi'ni yıktırdı, fakat kumanda heyeti arasındaki anlaşmazlıklar sebebiyle izin almadan Kilis'e çekildi. Bunu gören Abdurrahman Paşa da firar etti. Aynı şekilde erzak sıkıntısı çeken ve İmam Ağa'yı 300 piyade ile Payas muhafazasına bırakan Mustafa Paşa da Halep'e çekildi. Bunun üzerine Halil Bey Payas'ı tekrar aldı. Ardından Üzeyir, Kurtkulağı ve Payas muhafazası Adana mütesellimi olan Hasanpaşazâde Abdullah Bey'e paşalık rütbesiyle verildi. 1786'da Keki Abdi Paşa, üçüncü Diyarbakir valiliği sırasında Küçükalioglu Halil Bey'i cezalandırmakla görevlendirildiyse de o da bir baskarı sağlayamadı.

Bulunduğu bölgede faaliyetlerini daha da arttıran Halil Bey, Misis Köprüsü'nün yıkılması üzerine yolcuları kayıklarla karşıya geçirerek bâc almaya başladı. Eski Halep kadısı İsmet Efendi'nin arzına göre köprüyü barutla havaya uçuran Halil Bey'in esas isteği Adana eyaletinin kendisine verilmesiydi. Halil Bey de İstanbul'a yolladığı arzında bu bölgenin kendisine mirimîranlık rütbesiyle bırakılmasını istiyordu. Ancak devlet onun için sancak beyliğini yeterli görmekteydi. Halil Bey'in yeni bir isyan hareketi başlatmasından korkan devlet, 1788'de kendisine mirimîran unvanıyla Üzeyir sancak beyliğini ve Karamut (Karamurt) hanı ağalığını verdi. Böylece Küçükaliogulları bölgeye tam anlamıyla hâkim oldu. 1789'da, Küçükalioglu galesini ortadan kaldırmak için kendisine Adana ve Maraş valiliği verilerek bölgeye gönderilen Hazinedar Ali Paşa da görevini yerine getiremedi. Aynı yıl Beylanlı Abdurrahman Paşa, Adana beylerbeyi olduğunda Üzeyir Beyi Hasanpaşazâde Hacı Ali Bey, Abdurrahman Paşa'nın oğlu Molla Bey ve Karamollaoğlu 9-10.000 askerle Payas'ı altmış gün kadar muhasara etti, Halil Paşa bu baskı üzerine Karbeyaz'a sığındı, az sonra da kuvvetler geri çekildi.

O sıralarda Fransa'nın Mısır'a saldırısı ile uğraşan devlet bu işle yeteri kadar ilgilenmiyordu. Payas mutasarrıfı ve Havâs ağası unvanı verilen Halil Paşa affedilerek yeniden Payas'a hâkim oldu. Ardından Cerid, Karalar ve Tacirli aşiretlerinden topladığı adamlarla Maraş'ı bastı. Dulkadiroğlu Ömer Paşa'nın Maraş'ta yeterli sayıda askeri yoktu. Halil Paşa ulemânın ve halkın çoğunu tutuklattı. Kilis müftüsü yirmi dört ulemâyı toplayıp bir mahzarla durumu İstanbul'a bildirdi. Aynı yıl deniz yolunun